

**ВІДДІЛ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
КОНОТОПСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**КОНОТОПСЬКИЙ МІСЬКИЙ
КРАСЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
ім О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

КОНОТОПСЬКІ ЧИТАННЯ

Випуск XI

**Н І Ж И Н
Видавець ПП Лисенко М.М.
2 0 2 0**

КОНОТОПСЬКІ ЧИТАННЯ – ВИПУСК XI

48. Нові Видання Роменської Просвіти. *Просвітянин*. Ромен, 1919. № 1. С. 5 – 6.
49. Палій О. Український драматичний театр у Ромнах (1918-1925 рр.). *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2013. Вип. 13. С. 49-66.
50. Повітовий з'їзд Просвіт. *Наша спілка*. 1917. № 78 (13 грудня).
51. Повітовий з'їзд Просвіт. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 2 (24 травня). С. 9.
52. «Просвіти» соборної України. *Слово Просвіти*. 2014. Ч. 7 (20-26 лютого). С. 4 – 7.
53. Реабілітовані історією: у трьох книгах. Сумська область. Кн. 2 / упорядники : О. Г. Бажан, О. М. Рубанов, І. Г. Федоренко. Суми: ВВП «Мрія-1», 2013. 756 с.
54. Робітниче Т-во «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 6 – 7 (30 серпня). С. 37.
55. Роменський повітовий З'їзд представників Просвіт. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1920. Ч. 3 – 4 (лютий). С. 58.
56. Роменський Повітовий з'їзд товариств «Просвіта». *Народное слово*. 1918. № 58 (26 юнія).
57. Спілка «Просвіт» у Гадяцькому повіті. *Газета Гадяцького земства*. 1917. № 67 (26 червня).
58. Съезд Просвіт. *Луч*. 1918. № 96 (9 октябрю).
59. Українська гімназія в м. Ромні. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 9-10-11 (15 листопада). С. 25 – 26.
60. Український концерт. *Луч*. 1918. № 91 (3 октябрю).
61. Український з'їзд у Чернігові (8-10 червня 1917 р.): матеріали та коментарі. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2012. 98 с.
62. Федько О. В. Живописні полотна Роменського осередку «Просвіти» в фондівій збірці ДІКЗ «Посулля». *Протокол Науково-методичної ради ДІКЗ «Посулля» за 2017 рік*. № 8. С. 1.
63. Хвильовий М. Камо грядеши // М. Хвильовий. Твори в двох томах. Т. 2. К.: Дніпро, 1991. С. 390-443.
64. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2201, оп. 1, спр. 169.
65. ЦДАВО України, ф. 2201с, оп. 2, спр. 367.
66. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 6, спр. 7, 124 арк.
67. Як народився комсомол на Сумщині. *Юнацький рух*. 1931. № 4. С. 100-114.

Батюк А. О.

Економічний розвиток Батурина в 20 – 30 роках ХХ ст.

Економічні відносини – це основний чинник розвитку суспільства. Знайти ті форми господарювання й методи заробітку, при яких всі верстви населення почуватимуть себе комфортно,

має бути пріоритетною метою кожної державної влади. Тема дослідження є актуальною, оскільки в умовах відродження інститутів самоврядування в українському селі, необхідно врахувати уроки негативного і позитивного досвіду аграрних перетворень, що відбувалися в українському селі у 1920 – 1930-х роках. Радянська влада, на прикладі створення колгоспної системи, показала, як рішучі реформи, в невідповідному до них суспільстві, перетворюються в терор. Метою даної статті є дослідження створення колгоспної системи в Батурині.

Націоналізацію селянського майна і земельних ресурсів радянська влада впроваджувала через створення колективних сільськогосподарських господарств, які зазвичай називали просто колгоспами. Перші колективні господарства почали виникати ще у 1917 – 1920 р. Вони стали результатом об'єднання селянських господарств і, залежно від ступеня усуспільнення, поділялися на кілька типів:

– товариства спільного обробітку землі (ТСОЗ) – переважали в перший період колгоспного будівництва. Вони являли собою найпростішу форму виробничих об'єднань селян, в яких усуспільнювалися лише праця і земля. Засоби виробництва при ТСОЗах (худоба, машини, інвентар) залишались у приватній власності окремих селян і використовувались ними спільно тільки в період сільськогосподарських робіт. Прибутки розподілялись не лише за кількістю праці, витраченої кожним членом товариства, але й за паями, розмір яких визначався кількістю землі і засобів виробництва, виділених кожним членом ТСОЗу для спільного її обробітку;

– артіль – більш висока форма колективного ведення господарства. В ній не передбачалося приватної власності на основні засоби виробництва. Усуспільнювались майно і посіви, але залишались городи з необхідним для їх обробітку реманентом;

– комуни – найвища форма колгоспного господарства, при якій сколективізувались, як засоби виробництва, так і фонди споживання. Йосип Сталін визначаючи курс на колективізацію зазначав: «Майбутня сільськогосподарська комуна виникне тоді, коли на полях і в фермах артілі буде достаток зерна, худоби, птиці, городини і всяких інших продуктів, коли при артілях заведуться механізовані пральні, сучасні кухні-їдальні, хлібозаво-

ди і тд., коли колгоспник побачить, що йому вигідніше одержувати м'ясо і молоко з ферми, ніж заводити свою корову і дрібну худобу, коли колгоспниця побачить, що їй вигідніше обідати в їдальні, брати хліб із хлібзаводу і одержувати випрану білизну з громадської пральні, ніж самим займатися цією справою. Майбутня комуна виникне на базі більш розвиненої техніки і більш розвиненої артілі, на базі достатку продуктів» [1, с. 10].

Отож, теоретично, від самого початку планувалась поступова націоналізація людського майна, але на практиці все пішло зовсім іншим сценарієм.

В Батурині радянську владу було встановлено і створено партійну організацію 15 січня 1919 р., секретарем якої став І. О. Хвостик. Тоді ж обрали волосний революційний комітет, складався він з 12 чоловік на чолі з І. М. Цибулею [2, с. 149]. Весною (3 березня) того ж року була створена перша сільськогосподарська комуна ім. Леніна. В ній об'єдналося до 8 десятків господарств. Для комунарів було виділено субсидію в розмірі 20 десятин землі, 20 коней і 6 плугів. Однак, йшли до «колективу» селяни неохоче. У квітні 1924 р. він складався лише з 93 членів [ДАЧО, ф. 212, оп. 1, спр. 14, арк. 24 – 25]. Це були переважно найбідніші – ті, кому втрачати фактично не було чого. Тому, навіть В. І. Ленін пізніше був змушений визнати, що «треба спиратися на одноосібного селянина, він такий і в найближчий час іншим не буде, і мріяти про перехід до соціалізму та колективізації не приходиться» [3, с. 231].

Тому, щоб привернути увагу більш заможних селян, починають створюватись товариства спільного обробітку землі (ТСОЗи), де колективізувалися лише посіви. В Батурині таке сільськогосподарське товариство було створене в 1924 р. Воно мало 48 десятин землі. Займалося товариство переважно торгівлею сільськогосподарського інвентаря та споживчого краму [ДАЧО, ф. 212, оп. 1, спр. 20, арк. 211 – 212].

На початку 1928 року в Батурині був створений ТСОЗ ім. 10-річчя Жовтня, куди ввійшло 15 господарств. Він мав 40 га орної землі. На базі цього товариства в 1929 році була створена перша сільськогосподарська артіль ім. Сталіна, куди ввійшло до 100 господарств, а через два роки їх кількість зросла до 363. За колгоспом закріпили 1212 га сільськогосподарських угідь [ДАЧО, ф. Р-4653, оп. 1, спр. 1029, арк. 25 – 26].

Внаслідок проведення форсованої колективізації і розкуркулення, в 1930 р. була організувалася друга сільськогосподарська артіль ім. Будьоного, головою якої було обрано працівника Харківського заводу – Китаєвського. А в 1931 р. створили третю артіль – «Червоний маяк», першим головою якої був Ф. Д. Душа. І в 1932 р. було створено четверту артіль ім. Шевченка, очолив її С. Хвостик [4, с. 149].

Щоб узяти максимум від колгоспів, працю в громадському господарстві механізували через створення машинно-тракторних станцій (МТС). В 1932 р. МТС була організована і в Батурині. Вона налічувала 15 тракторів, з них 5 обслуговували колгоспи Батурина. Однак, перші роки великої користі від неї не було. З листа голови ВУЦВК Г. Петровського до Бахмацького райкому КП(б)У і райвиконкому «Про роботу Батуринської МТС» видно, що терміни жнив катастрофічно не виконувались [ДАЧО, ф. П-267, оп. 1, спр. 643, арк. 38-39]. Низька кваліфікація працівників, надто високі вимоги до врожаїв і відставання у ремонті тракторного парку, призвели до занесення Батуринської МТС на «чорну дошку» Постановою бюро Чернігівського обкому КП(б)У від 28 січня 1934 р. [ДАЧО, ф. П-470, оп. 1, спр. 133, арк. 58]. Для поліпшення ситуації в 1935 р. було придбано 10 комбайнів. Для підвищення ж кваліфікації працівників, при станції було створено спеціальні курси [5, с. 1.].

Однак, батуринці, звісно, не бажали втрачати власне господарство і працювати в колективному. Ніхто з них не хотів трудитися безоплатно за трудовні. Зі спецзведення Бахмацького райвідділу ДПУ до райкому КП(б)У відомо, про недовіру до влади серед місцевого населення, навіть можливість збройного повстання. Батурином поширювалися чутки про жителя с. Атюша, який мав уже 60 чол. кінних та в кожному селі Коропського району до 300 чоловік спільників, для організації збройного перевороту, до якого батуринці залюбки б долучилися. В цьому документі також цитувалася фраза місцевого опозиціонера В. Горбанівця, що пояснювала ситуацію, яка склалася в державі: «До чого довела радвлада. Все забрала, а тепер сіяти нічим як в артілі, так і в одноосібників. Скоро, як видно, загине весь народ» [ДАЧО, ф. П-267, оп. 1, спр. 614, арк. 82].

Голови колгоспів намагалися пом'якшити систему показань за небажання працювати в колективі. Наприклад, голова колгоспу ім. Сталіна за будь-які неявки (одноразові чи регулярні) вводив адміністративні міри впливу, тобто штрафи, про що влітку 1933 р. стало відомо начальнику райвідділу ДПУ [ДАЧО, ф. П-267, оп. 1, спр. 718, арк. 211 – 212].

Абсолютна матеріальна незацікавленість селян, призводила до колосальних втрат сільськогосподарської продукції. Зі шпальт Батуринської районної газети «Сталінський шлях» дізнаємося про масовий спротив батуринців проти виконання п'ятирічних планів. Станом на 25 липня 1934 р. начальник Бахмацького райвідділу НКВС звітував стосовно того, що «по Батуринській зоні виконано лише 17, 2% плану хлібоздачі, а є колгоспи, які зовсім не беруться за виконання покладених на них обов'язків, наприклад, артіль ім. Будьоного в Батурині». До того ж він звертав увагу на те, що «місцеві попи Барзилович і Імшенецький, спільно з імпровізованим церковним хором і черницями, поширюють чутки про неминучу війну й підбурюють населення саботувати плани хлібоздачі» [ДАЧО, ф. П-267, оп. 1, спр. 647, арк. 83 – 84].

Ситуація не змінилась і через два роки, батуринці почали відкрито перешкоджати роботі техніки МТС під час жнив. Стаття кореспондента газети «Сталінський шлях» Хвостика від 26 липня 1936 р. розповідала що, «на ланах колгоспу ім. Сталіна з початку жнив працює комбайн. 22 липня комбайн простояв 4 год., не було забезпечено безтарками, не обкошена була площа і комбайн мусив піти по житу, від чого величезні втрати врожаю і виробіток комбайна знижується. Часто зерно висипають прямо на стерню. Умови бригади комбайнерів погані, люди сплять в соломі під комбайном, або в хаті, де коні весною ночували, де не вичищено навіть і гною. Обід приносять завжди у 5 год. вечора» [6, с. 1]. Подібна стаття була опублікована й 10 квітня 1938 р., але вже стосувалася колгоспу ім. Будьоного. Ішлося в ній про те, що правління артілі не дбає про покращення матеріально-побутових умов трактористів, які сплять на голих нарах на своїх брудних фуфайках, а будка, де вони живуть, не відремонтована, її дах протікає, а у вікна дує вітер [7, с. 2].

До реформування аграрних відносин, націоналізації земельних ресурсів, худоби та реманенту місцеве населення було не

готове ні морально, ні фізично. Не дивно, що роботі колгоспів перешкоджало не лише виснаженість землі, нестача тягла та відсутність кваліфікованих кадрів, а й спротив самих батуричців. Економіка доколгоспного села була ринковою й не потребувала інших регуляторів. Колгоспна ж, створювана, як складова частина ізольованої від ринку командної економіки, без керівництва зверху обійтися не могла. Тому, проблема управління й набула в ній першорядного значення. Для збереження дисципліни серед колгоспників вводилися штрафні санкції, занесення на ганебну «чорну дошку» та жорсткі репресії. Проте, таке недбале господарювання не давало жодних позитивних плодів, лише тотальне невдоволення та зубожіння українських селян.

Джерела та література

1. Співак М. С. Колгоспна виробнича енциклопедія / М. С. Співак. – Київ: Державне видавництво сільськогосподарської літератури, 1956. – Т. 1. – 756 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Чернігівська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – Т. 26. – 697 с.
3. Ленін В. І. *Повне зібрання творів. Т. 44* : Черв. 1921-берез. 1922. XXIII / В. І. Ленін. – К. : Політвидав України, 1974. – 702 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Чернігівська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – Т. 26. – 697 с.
5. Сталінський шлях (Батурич). – 1936. – 11 січня – № 5 – С. 2; 3 березня. – № 31.
6. Сталінський шлях (Батурич). – 1936. – 26 липня – № 101.
7. Там само. – 1938. – 10 квітня – № 50.

Беценко Т. П.

З історії топонімікону Конотопщини

Топонімікон Конотопського регіону є органічним складником ономастичного континууму не тільки України, а й слов'янського світу, тому потребує докладного вивчення й ґрунтового опису.

Мета статті – обґрунтувати семантику топонімів Конотопського регіону, похідних від назв будівель.

До ойконімів, що утворені від загальних назв будівель, зараховуємо **Хижки, Кошари**.

Село **Хижки** Конотопського району засноване в першій половині XVII століття [10, с. 295]. Поселення розкинулося у ве-